

**KERJASAMA DUAHALA MALAYSIA DAN INDONESIA: SUDUT PANDANG
DARI HUBUNGAN DIPLOMATIK**

Taufiq A. Rashid

Fakulti Undang-undang, Governan dan Hubungan Antarabangsa
Kolej Universiti Islam Melaka
taufiqrashid@kuim.edu.my

Tuan Nurhafiza Raja Abdul Aziz

Fakulti Syariah dan Undang-undang
Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor
tuan.nurhafiza@kuis.edu.my

Ahmad Faqih Ibrahim

Muhammad Hilmi Mat Johar

Fakulti Keilmuan Islam
Kolej Universiti Islam Melaka
ahmadfaqih@kuim.edu.my
hilmi@kuim.edu.my

ABSTRAK

Hubungan diplomatik Malaysia dan Indonesia menghadapi cabaran pada awal kemerdekaan antaranya dalam isu perluasan kawasan perairan di Selat Melaka oleh Indonesia. Isu tersebut telah menyebabkan Malaysia membuat bantahan yang keras supaya kerajaan Indonesia tidak menahan nelayan-nelayan dari Malaysia. Perjanjian pemulihan hubungan Malaysia dan Indonesia telah dimeterai 1966 yang menjadi titik tolak kepada wujudnya kerjasama dan persaudaraan dalam hubungan diplomatik kedua-dua negara. Kerajaan dan rakyat menyambut baik pemulihan hubungan Malaysia dan Indonesia. Masyarakat antarabangsa juga menyambut baik pemulihan hubungan tersebut kerana dapat mengurangkan ketegangan politik di Asia Tenggara. Makalah ini menggunakan penyelidikan doktrin dengan menggunakan kaedah analisis kandungan yang dikumpul melalui kajian kepustakaan, artikel dan akhbar bagi mendapatkan isu hubungan diplomatik antara Malaysia dan Indonesia. Dapatan kajian mendapati pengukuhan diplomatik Malaysia dan Indonesia bukan hanya melibatkan perspektif politik sahaja bahkan kedudukan geografi, rumpun bangsa dan sosial turut memainkan peranan dalam pengukuhan hubungan diplomatik ini.

Kata kunci: Hubungan diplomatik, Kerjasama Duahala, Dasar Luar Negara

***BILATERAL COOPERATION BETWEEN MALAYSIA AND INDONESIA: A
STUDY FROM DIPLOMATIC PERSPECTIVE***

ABSTRACT

Malaysia and Indonesia faced challenges in the early days of independence, particularly on expansion of the Malacca Strait by Indonesia. The issue has caused Malaysia to protest upon the Indonesia government not to ban any activities in the Malacca straits especially the fishermen from Malaysia. Throughout such circumstances, Malaysia and Indonesia signed a diplomatic agreement in 1966 for the movement of the strong relation between two countries.

The impact of diplomatic agreement has reduced tensions and conflicts between countries. This research is based on doctrine research and analysis through the library, article and newspaper on the issues related to diplomatic relations between Malaysia and Indonesia. Finding from this study show that to the political factors is not only the way to strenghten the diplomatic relation between both countries, but other elements also must consist together which are the geographically, socially and races factors.

Keywords: *Diplomatic cooperation, Bilateral policy, Foreign policy*

PENDAHULUAN

Malaysia dan Indonesia mempunyai hubungan tradisi yang diasaskan kepada nilai sepunya dari sudut rumpun bangsa yang sama, persamaan budaya dan agama. Dari segi sejarah, tamadun Melayu yang wujud di rantau ini merupakan tamadun yang terbentuk di kedua-dua buah negara. Kegemilangan kerajaan Melayu seperti Sriwijaya, Majapahit, Melaka, Johor Lama dan Perlak serta Pasai merupakan penanda aras yang penting dalam menilai pencapaian dan kegemilangan tamadun Melayu pada peringkat antarabangsa. Namun demikian, penyatuan ini terlerai berikutan termeterainya Perjanjian Inggeris-Belanda pada tahun 1824 yang sekali gus memisahkan tamadun Melayu, kemudiannya wujud sebagai entiti politik yang berbeza akibat daripada kekuasaan penjajah British dan Belanda. Pada masa itu, hubungan kedua-dua buah negara direncanakan berasaskan kepentingan ekonomi dan geostrategi kuasa *imperial*. Perjanjian tersebut juga merupakan sebahagian agenda ‘pecah dan perintah’ Barat ke atas dunia Melayu (Rohani, 2012).

Dari sudut perhubungan antara Malaysia dan Indonesia, kedua-dua negara telah mempamerkan pengaruh kebudayaan yang jelas dipengaruhi oleh pengaruh-pengaruh negara luar terutama kebudayaan dari China dan India semenjak dari perkembangan tamadun dan zaman prasejarah yang menjadikan kedua negara ini mempunyai nilai keunikan selain persamaan bahasa, bangsa, budaya dan agama. Persamaan-persamaan tersebut adalah dipengaruhi oleh rumpun bangsa yang sama. Seterusnya dari sudut sejarah antara tamadun Melayu dan lain-lain tamadun yang telah terbentuk di rantau ini, tamadun Melayu adalah merupakan kesinambungan tamadun yang telah terbentuk di kedua-dua negara. Selain itu, jarak kedudukan atau geopolitik yang berhampiran antara Malaysia dan Indonesia juga adalah faktor yang telah membentuk kesinambungan sejarah dan perkembangan hubungan peradaban antara Malaysia dan Indonesia.

HUBUNGAN AWAL MALAYSIA DAN INDONESIA

Malaysia telah memperolehi kemerdekaan daripada penjajah pada tahun 1957. Semenjak dari peristiwa bersejarah tersebut, struktur ekonomi Malaysia telah mengalami perubahan yang begitu ketara sehingga kini. Strategi-strategi untuk membangunkan Malaysia ke arah negara yang lebih berdikari dan maju telah dijalankan oleh pihak kerajaan terutamanya pada tahun 1960-an, iaitu pihak kerajaan telah melaksanakan dasar perindustrian negara dengan matlamat untuk mengubah Malaysia daripada negara yang lebih berasaskan kepada sumber pertanian kepada negara yang memperoleh pendapatan berasaskan kepada sektor perindustrian dan perkhidmatan (Hugo, 1995).

Kesan daripada strategi dan dasar pembangunan Malaysia yang bermula pada tahun 1960-an ini telah memperlihatkan kesan yang sangat ketara. Menurut Abdul Bari (2014) kesemua perancangan dan pelaksanaan dasar-dasar pembangunan ini memerlukan tenaga kerja terutama yang mahir sehingga kurang mahir khususnya dalam sektor pembinaan bagi

merealisasikan misi tersebut. Salah satu dasar yang telah dilaksanakan bagi menampung keperluan tenaga kerja ini ialah dengan membawa masuk tenaga kerja asing dari pelbagai negara termasuk tenaga kerja Indonesia (TKI). Secara realiti, sektor industri merupakan salah satu faktor penggerak dalam pertumbuhan ekonomi dan menjadi faktor penarik bagi migran yang berharap mendapat peluang pekerjaan yang lebih baik dari sebelumnya. Sebagai negara yang mempunyai kadar pertumbuhan penduduk dan kadar pengangguran yang tinggi, migrasi TKI ke luar negara khususnya bagi memenuhi peluang pekerjaan adalah sebagai langkah penyelesaian untuk mengatasi permasalahan tersebut. Migrasi antarabangsa merupakan proses perpindahan penduduk suatu negara ke negara lain. Umumnya seseorang itu melakukan penghijrahan ke luar negeri untuk memperolehi kesejahteraan ekonomi yang lebih baik bagi diri dan keluarganya (Kolopaking, 1999).

Indonesia melihat penghijrahan atau migrasi antarabangsa di kalangan rakyatnya sebagai alternatif kepada dasar-dasar pembangunan ekonomi Indonesia samada untuk tempoh waktu kini mahupun pada masa akan hadapan (Firdausy, 2001). Sebagai negara jiran, Malaysia adalah antara negara yang menjadi tumpuan bagi TKI dalam mencari peluang pekerjaan. Selain mempunyai persamaan dari segi bahasa, budaya, dan majoriti penduduk Malaysia dan Indonesia adalah beragama Islam, Malaysia telah dianggap sebagai negara sumber pekerjaan oleh rakyat Indonesia khususnya kumpulan yang ingin memperolehi kesejahteraan hidup yang lebih baik bagi diri ataupun bagi keluarga disebabkan dari sudut positifnya pekerjaan di luar negara telah menjadi semakin berkembang serta ianya juga dilihat sebagai alternatif kepada TKI untuk mengubah taraf kehidupan sosial (Soijah, 2004).

Dalam konteks sejarah, migrasi antarabangsa di Malaysia telah bermula semenjak zaman penjajahan British iaitu dengan mengeksploitasi sumber kekayaan dari Semenanjung Malaysia, Sabah dan Sarawak. Akan tetapi pihak British menghadapi masalah kekurangan tenaga kerja untuk menerokai bidang perladangan, perlombongan bijih dan pelabuhan. Keadaan tersebut telah menyebabkan British mengamalkan dasar pintu terbuka iaitu dengan membawa masuk tenaga kerja asing ke Malaysia terutama dari China Selatan, Filipina, India dan Indonesia (Rianto 1995, Firdausy 2001, dan Soeprobo, 2002). Menurut Zainal (1978) pada tahun 1970-an menyaksikan penghijrahan masuk tenaga kerja asing yang ketara selaras dengan pelaksanaan Dasar Ekonomi Baru (DEB) yang memberikan penekanan kepada perkembangan sektor awam dan dasar perindustrian berorientasikan eksport. Kewujudan peluang pekerjaan yang banyak di bandar telah merangsang migrasi luar bandar ke bandar. Keengganan penduduk tempatan Malaysia untuk bekerja di sektor perladangan, perkilangan, perlombongan dan pembinaan telah menyebabkan kerajaan Malaysia mengamalkan dasar proaktif terhadap pengambilan tenaga kerja asing, khususnya dari Indonesia bagi memastikan rancangan pembangunan negara dapat diteruskan.

Kedudukan Geografi

Dari segi geografi, Malaysia dan Indonesia adalah sebahagian daripada rantau Asia Tenggara (Waddle, 1971). Tanah Melayu dikelilingi oleh Selat Melaka dan Sumatera di bahagian barat dan Laut China Selatan di sebelah timur manakala Thailand di bahagian utara. Justeru itu, apabila merujuk kepada peta Asia Tenggara, maka jelas kelihatan bahawa Malaysia seolah-olah dikelilingi oleh Indonesia kecuali di bahagian utara. Indonesia pula terletak di sepanjang garisan Khatulistiwa antara bahagian hujung Tanah Besar Asia Tenggara dengan Australia. Oleh itu, kedudukan Indonesia kelihatan seperti sebuah jambatan antara benua Asia dengan Australia (West dan Rose, 1969).

Selain daripada itu, kedudukan geografi Malaysia dan Indonesia mempunyai kepentingan yang tersendiri dalam hubungan awal kedua-dua negara. Kedua-dua negara ini terletak di sepanjang jalan perdagangan antara negara China dan India sejak zaman kuno lagi. Kedudukan ini telah menyebabkan rantau ini menerima pengaruh dari India dan juga dari China. Pengaruhnya dapat dilihat dari segi kebudayaan, sosial dan agama masyarakat tempatan. Pengaruh India terdapat dalam aspek-aspek seperti seni bina, seni ukir, kesusasteraan dan adat resam masyarakat tempatan sebelum kedatangan Islam pada abad ke-13 dan abad ke-14. Pengaruh China pula lebih kelihatan dalam aspek politik. Kerajaan-kerajaan dari kawasan Dunia Melayu ini, seperti kerajaan Srivijaya dan Majapahit pernah mengadakan hubungan diplomatik dengan China. Kerajaan Melayu Melaka pula pernah meminta perlindungan dari China untuk mengatasi ancaman Siam. Berbanding dengan pengaruh India, pengaruh China di Kepulauan Melayu adalah kecil (William, 1976). Dari sudut yang lain, hal ini dapat merapatkan hubungan antara penduduk Kepulauan Melayu dengan Semenanjung Tanah Melayu. Kedudukan geografi Tanah Melayu dan Kepulauan Melayu atau Indonesia telah memainkan peranan yang penting dalam hubungan antara kedua-dua wilayah terutamanya dari segi perkembangan perdagangan dan perkembangan kebudayaan (Hardjono, 1971).

Rumpun Bangsa

Penghijrahan penduduk di Asia Tenggara merupakan satu fenomena yang berlaku di rantau ini. Penghijrahan sentiasa berlaku antara Tanah Melayu dengan Sumatera, Sumatera dengan Jawa, Jawa dengan Tanah Melayu dan Borneo dengan Tanah Melayu. Selain itu menurut Curtis (1964) pada hari ini terdapat komuniti Jawa, Sumatera dan Borneo yang ramai di Tanah Melayu. Oleh sebab penduduk Kepulauan Melayu berasal daripada rumpun bangsa yang sama, maka penghijrahan mereka dari satu negeri ke negeri lain di rantau ini tidak dianggap sebagai penghijrahan ke luar negeri tetapi sebagai perpindahan dari sebuah kampung ke kampung lain. Berhubung penghijrahan orang Indonesia ke Tanah Melayu, sukar ditentukan bila mereka mula berbuat demikian. Ini adalah kerana tidak terdapat rekod-rekod yang menyimpan butir-butir penghijrahan tersebut kecuali selepas kedatangan penjajah British ke Tanah Melayu.

Masyarakat Melayu di Kepulauan Melayu adalah masyarakat pelaut (*maritime societies*) (Waddle, 1971). Sebagai masyarakat pelaut, mereka telah belayar di seluruh pelosok rantau ini. Akibatnya bahasa mereka iaitu bahasa Melayu telah menjadi bahasa perantaraan umum atau *lingua franca* di kepulauan ini (Tate, 1977). Setiap kumpulan etnik di kepulauan ini mempunyai bahasa daerah masing-masing tetapi semua bahasa tersebut berasal daripada rumpun bahasa Malayo-Polinesia. Bahasa Melayu mendapat dorongan yang luar biasa untuk berkembang sebagai *lingua franca* kesan daripada perkembangan perdagangan dan pelabuhan-pelabuhan di Semenanjung Tanah Melayu dan Sumatera. Pusat-pusat perdagangan ini telah menjadi tempat pertemuan bagi kumpulan-kumpulan dari rantau Asia Tenggara (Vlekke, 1967). Dari segi agama, terdapat juga persamaan antara Indonesia dengan Malaysia. Penduduk di kedua-dua negara ini menganuti agama Buddha dan Hindu sebelum kedatangan agama Islam pada abad ke-13. Berbanding dengan negara-negara lain di Asia Tenggara, Islam mendapat sambutan yang baik di Malaysia dan Indonesia. Dari segi sistem kepercayaan, Islam merupakan elemen yang membezakan penduduk di Malaysia dan Indonesia dengan penduduk Asia Tenggara yang lain. Ini disebabkan majoriti penduduk di Tanah Besar Asia Tenggara dan di Kepulauan Filipina menganut agama Buddha dan Kristian (Curtis, 1964).

Seni Budaya

Menurut Waddle (1971) dalam mengkaji hubungan Tanah Melayu awal, terdapat persamaan dalam aspek kebudayaan antara kedua-dua negara. Wayang kulit merupakan salah satu contoh yang menunjukkan persamaan tersebut. Pengaruh kebudayaan luar terutamanya pengaruh India dan pengaruh Islam yang datang kemudian tersebar luas dalam permainan wayang kulit di Indonesia dan Tanah Melayu. Ciri-ciri kebudayaan asing masih kekal sehingga hari ini bagi masyarakat Kepulauan Melayu. Persamaan penting yang lain antara Tanah Melayu dengan Indonesia adalah dan segi pekerjaan. Oleh sebab masyarakat Kepulauan Melayu merupakan masyarakat pelaut, maka mata pencarian penduduk Tanah Melayu dan Indonesia bergantung pada kegiatan perdagangan antarabangsa Timur-Barat, pengumpulan bahan-bahan mentah untuk dieksport, penangkapan ikan dan pertanian (Curtis, 1964).

Walaupun terdapat beberapa persamaan antara kedua-dua negara tetapi jika diteliti dengan rapi terdapat juga beberapa perbezaan kecil dalam hubungan awal itu. Sungguhpun Tanah Melayu dan Indonesia terletak dalam jalan perdagangan Timur dan Barat dan kemajuan ekonomi bergantung pada perdagangan tersebut tetapi dari satu segi Indonesia khususnya Pulau Jawa, tidak bergantung pada perdagangan sahaja. Pulau Jawa merupakan sebuah pulau yang berorientasikan perdagangan dan pertanian (Waddle, 1971). Malahan Pulau Jawa adalah pembekal bahan makanan kepada pulau-pulau lain. Dari segi kebudayaan, Tanah Melayu dan Indonesia menerima banyak unsur daripada kebudayaan India akan tetapi unsur kebudayaan India lebih kelihatan dalam kebudayaan Indonesia terutamanya dalam seni bina dan seni ukir. Ini terbukti dengan kewujudan candi-candi yang terkenal seperti Borobudur dan Panambanan di Indonesia. Seterusnya dari segi agama terdapat juga perbezaan antara Tanah Melayu dengan Indonesia, sungguhpun Islam menjadi agama dominan di Kepulauan Melayu selepas abad ke-16. Di Tanah Melayu, Islam dianuti dengan sepenuhnya oleh masyarakat peribumi khususnya orang Melayu, tetapi di Indonesia pula Islam dianuti oleh majoriti penduduk peribuminya. Walau bagaimanapun, unsur animisme dan agama Hindu masih diamalkan dalam kepercayaan orang Indonesia (Kahin, 1982).

HUBUNGAN BILATERAL SEHINGGA PENUBUHAN MALAYSIA

Malaysia dan Indonesia mempunyai hubungan yang luas dalam pelbagai aspek. Dalam soal politik, kedua-dua negara bekerjasama menandatangani perjanjian persahabatan. Kerjasama tambah ketara dalam aspek sosial khususnya, dalam soal bahasa dan pelajaran. Tema keserantau muncul dalam soal penubuhan pertubuhan serantau di Asia Tenggara. Oleh yang demikian, tema persaudaraan, kerjasama dan konflik merupakan tema yang penting dalam hubungan Tanah Melayu dan Indonesia sebelum cadangan penubuhan Malaysia (Ott, 1972). Pertama, kedua-dua negara ini tidak menyertai *South East Asia Treaty Organization (SEATO)* kerana bagi Tanah Melayu, Perjanjian Pertahanan Anglo-Malaya (AMDA) menjamin keselamatannya dan bagi Indonesia, SEATO akan menjejaskan dasar berkecuali Indonesia terhadap perang dingin Timur-Barat. Kedua, Tunku Abdul Rahman dan Sukarno mempunyai peranan yang penting dalam menggubal dasar luar negara masing-masing. Dasar luar Indonesia pula menjadi '*Sukarno's personal domain*', dan beliau memainkan peranan yang istimewa untuk menguatkan kedudukan Indonesia dalam politik antarabangsa. Ketiga, kedua-dua negara ini berminat untuk mengadakan pertubuhan serantau tetapi tidak sehaluan. Tanah Melayu telah mencadangkan penubuhan pertubuhan serantau yang bercorak ekonomi dan sosial di Asia Tenggara tetapi Indonesia ingin meluaskan kerjasama serantau dalam konteks Afro-Asia untuk kemakmuran bersama. Persamaan keempat ialah kedua-dua negara

ini menentang penjajah berdasarkan prinsip Persidangan Bandung dan bersimpati dengan perjuangan anti-penjajahan di Dunia (Dalton, 1967).

Ekonomi

Menurut Kunaselan (1996) hubungan ekonomi Malaysia dan Indonesia bukanlah suatu hubungan yang baru tetapi merupakan warisan sejarah sejak zaman Srivijaya lagi. Hubungan ini sentiasa diperdalam oleh aspek-aspek kerjasama dan konflik. Kedua-dua tema ini menjadi isu yang berterusan dalam hubungan ekonomi antara kedua-dua negara selepas merdeka. Kedua-dua negara ini turut bekerjasama dalam bidang perikanan. Pada tahun 1959, Tanah Melayu mempunyai lebih ikan daripada hasil penangkapan ikan yang banyak oleh nelayan-nelayan dari Pantai Barat Tanah Melayu. Untuk mengeksport lebih ikan tersebut, Tanah Melayu menghantar ikan ke Indonesia untuk dipasarkan (Abdul Bari, 2014). Pada keseluruhannya, kerjasama dalam hubungan ekonomi Malaysia dan Indonesia lebih ketara daripada konflik. Ini kerana Malaysia dan Indonesia merupakan pengeluar utama getah asli dan bijih timah, dan mereka perlu bekerjasama untuk menghadapi masalah yang sama, iaitu soal ketidakstabilan harga bahan-bahan tersebut. Sungguhpun persaingan wujud dalam memasarkan getah dan bijih timah, Malaysia dan Indonesia sanggup bekerjasama untuk menghadapi persaingan getah tiruan dan masalah pelepasan stok pengimpal getah asli oleh Amerika Syarikat.

Sosial

Menurut Abdul Bari (2014) hubungan sosial Tanah Melayu dengan Indonesia bermula dalam keadaan yang baik. Indonesia menghantar pasukan bola sepaknya ke Pesta Bola Sepak Merdeka yang diadakan di Kuala Lumpur sempena merayakan kemerdekaan Tanah Melayu pada 31 Ogos 1957. Indonesia turut menghantar pasukan bola sepaknya pada tahun-tahun berikutnya. Kehadiran pasukan bola sepak Indonesia bukan sahaja memeriahkan perayaan kemerdekaan Tanah Melayu tetapi juga telah merapatkan hubungan persaudaraan antara penduduk Tanah Melayu dengan Indonesia. Persaudaraan ini dipereratkan lagi dengan lawatan-lawatan muhibah oleh rakyat Indonesia dan juga rakyat Tanah Melayu. Misalnya, tiga orang wartawan Tanah Melayu telah melawat Indonesia atas jemputan kerajaan Indonesia pada akhir tahun 1957. Lawatan mereka ini lebih merupakan “lawatan kajian” daripada lawatan muhibah. Walau bagaimanapun, lawatan Tun Abdul Razak pada bulan November 1958 dan lawatan Dr. Djuanda pada bulan April 1959 mempunyai kesan yang penting dalam hubungan Tanah Melayu dan Indonesia. Hasil lawatan kedua-dua pemimpin itu telah menyebabkan kedua-dua negara mengadakan “Perjanjian Persahabatan”. Perjanjian Persahabatan ini telah merapatkan lagi hubungan sosial Tanah Melayu dan Indonesia. Tanah Melayu turut menghantar kumpulan-kumpulan sivik ke Medan dan Jakarta untuk mengekalkan hubungan persahabatan dengan penduduk di sana di samping mengkaji pembangunan di Indonesia. Indonesia juga menghantar rombongan muhibahnya ke Tanah Melayu.

Keselamatan

Indonesia mendapat tempat yang istimewa dalam hubungan luar Malaysia. Jika diteliti dari segi dasar luar Malaysia, hubungan antara kedua-dua negara adalah sangat penting kerana selain dari negara tetangga, Malaysia dan Indonesia mempunyai ikatan persamaan yang jelas dari segi budaya, bangsa dan agama. Ikatan persamaan ini sebagaimana yang diucapkan oleh Tunku Abdul Rahman Putra Al-Haj yang pada masa itu merupakan Ketua Menteri Malaysia

(Tanah Melayu) di Mesyuarat Menteri-Menteri di Jakarta pada 8 November 1955 (Ruhanas, 2006). Pada 17 April 1959, Perjanjian Persahabatan Malaysia-Indonesia telah ditandatangani. Indonesia memberikan makna yang besar dalam sejarah diplomatik dua hala Malaysia kerana ia memberikan banyak bantuan terutama dalam bidang ekonomi dan sosial. Mengulas mengenai hubungan awal ini, Ruhanas (2006) menyatakan bahawa selepas kedua-dua negara mencapai kemerdekaan, hubungan kedua-dua negara melalui masa yang mencabar. Ini kerana kedua-duanya baharu sahaja bebas daripada penjajahan yang selama ini mempengaruhi hubungan luar. Malaysia dan Indonesia cuba mengukuhkan hubungan persaudaraan di samping menyesuaikan diri dengan status negara merdeka dalam arena antarabangsa. Antara cabaran tersebut ialah perbezaan ideologi politik yang diamalkan yang kemudiannya membawa kepada kemunculan masalah-masalah lain dalam hubungan dua hala. Dalam soal ini, selepas merdeka Malaysia dipimpin oleh Tunku Abdul Rahman Putra Al-Haj mengamalkan ideologi politik demokrasi yang pro-Barat manakala Indonesia yang dipimpin oleh Sukarno merupakan sebuah negara yang berideologikan fahaman nasional sosialis yang mirip kepada komunisme.

Secara umumnya kenyataan sebenar hubungan kerjasama dan keselamatan Malaysia dengan Indonesia pada zaman awal kemerdekaan Malaysia dan sebelum peristiwa konfrontasi adalah tidak berjalan dengan baik walaupun pada dasarnya kedua-dua negara mempunyai banyak persamaan. Menurut Ott (1971) kecurigaan terhadap minat Jakarta untuk meluaskan pengaruh ke atas negara-negara sekitar dan perbezaan gaya dan nilai politik antara Tunku dan Sukarno memainkan peranan yang penting dalam konflik Malaysia dan Indonesia.

HUBUNGAN BILATERAL SELEPAS KONFRONTASI

Di dalam tempoh lima tahun akhir selepas konfrontasi hubungan Malaysia dan Indonesia di bawah pimpinan Tunku Abdul Rahman di Malaysia dan Presiden Suharto di Indonesia dapat dikaji melalui bidang politik, ekonomi, sosial, keselamatan dan keserantauan. Menurut (Brackman, 1963, Anuar, 2009: dan Pluvier, 1965) hubungan politik menonjolkan pemulihan hubungan, lawatan rasmi oleh Tunku Abdul Rahman dan Suharto serta termeterainya perjanjian-perjanjian yang menguatkan semula hubungan kedua-dua negara serumpun ini. Hubungan keselamatan pula menekankan penghapusan ancaman komunis, masalah lanun dan kerjasama dari segi latihan ketenteraan. Hubungan keserantauan mempamerkan kerjasama antara kedua-dua negara dalam penubuhan *Association of Southeast Asian Nations (ASEAN)* dan *Organization of Islamic Conference (OIC)*. Pada keseluruhannya, hubungan dalam aspek politik paling menonjol sekali pada tempoh ini. Pada fasa ini, kepimpinan Tunku Abdul Rahman semakin menyerlah melalui sikap beliau yang tidak mendendam terhadap tawanan konfrontasi dan menyerahkan semula mereka kepada kerajaan Indonesia sebaik sahaja konfrontasi tamat. Pada tahun 1968, Tunku Abdul Rahman mengadakan lawatan rasmi ke Indonesia untuk menguatkan lagi pemulihan hubungan Malaysia dan Indonesia. Ketokohnya sebagai pemimpin terus menonjol menerusi sikap kerjasama beliau dalam penubuhan ASEAN bagi menguatkan kerjasama serantau di Asia Tenggara (Anuar, 2009).

EKONOMI

Hubungan ekonomi Malaysia dan Indonesia terputus pada awal tahun 1964 akibat konfrontasi ekonomi. Hubungan ekonomi tersebut mendapat nafas baru selepas pemulihan hubungan antara kedua-dua negara. Menjelang akhir bulan November 1966, perwakilan-perwakilan dari Malaysia dan Indonesia bertemu di Kuala Lumpur untuk membuka semula perdagangan antara kedua-dua negara. Demi mempertingkatkan kerjasama ekonomi antara

kedua-dua negara, maka pada 11 Mei 1967, Malaysia dan Indonesia menandatangani Perjanjian Asas tentang hubungan perdagangan dan ekonomi yang meliputi aktiviti perdagangan, pameran perdagangan, kerjasama ekonomi dan teknikal dalam pelbagai bidang termasuk perkapalan, perikanan, industri membina kapal dan pengeluaran bahan mentah seperti getah dan bijih timah.

Menurut Abdul Bari (2014) dengan perjanjian ini, Malaysia memberi keistimewaan *'the most favoured nation'* kepada Indonesia, dan Indonesia juga memberi keistimewaan tersebut kepada Malaysia. Perjanjian ini juga dengan rasminya memulihkan hubungan ekonomi antara kedua-dua negara yang terjejas akibat Konfrontasi selama tiga tahun. Kedua-dua pihak bersetuju membentuk satu suruhanjaya bersama untuk melaksanakan perjanjian tersebut dan untuk mempertingkatkan hubungan ekonomi antara kedua-dua negara. Selain itu, Malaysia dan Indonesia juga menegaskan bahawa adalah perlu bagi kedua-dua negara untuk merapatkan lagi kerjasama ekonomi yang akan membawa keuntungan kepada kedua-dua pihak pada masa hadapan. Jelas sekali bahawa hubungan ekonomi Malaysia dan Indonesia mencerminkan tema kerjasama yang begitu kuat. Kedua-dua negara menyedari tentang perlunya pemulihan hubungan ekonomi yang tergugat akibat Konfrontasi. Perjanjian Asas tentang hubungan perdagangan dan ekonomi Malaysia dan Indonesia bukan sahaja memansuhkan konfrontasi ekonomi dengan rasminya dan memulihkan semula kerjasama ekonomi malah memberi layanan istimewa kepada satu sama lain. Layanan sedemikian tidak pernah wujud dalam hubungan ekonomi kedua-dua negara sebelum Konfrontasi. Selain itu, sebagai pengeluar utama bahan mentah seperti getah dan bijih timah, kedua-dua negara telah bekerjasama untuk menstabilkan harga bahan-bahan di pasaran dunia.

SOSIAL

Hubungan sosial Malaysia dan Indonesia selepas konfrontasi menunjukkan tanda-tanda positif. Selepas perjanjian pemulihan hubungan diadakan pada 11 Ogos 1966, kesatuan-kesatuan pelajar dari kedua-dua negara mencadangkan diadakan lawatan muhibah antara satu sama lain untuk memperkuatkan lagi hubungan yang baru pulih itu. Sebagai tanda persahabatan dan persaudaraan, Tunku Abdul Rahman dan Yang di-Pertuan Agong telah menghantar ucapan tahniah kepada Presiden Sukarno dan Jeneral Suharto yang merayakan ulang tahun kemerdekaan Indonesia pada 17 Ogos 1966. Jeneral Suharto telah mengucapkan terima kasih kepada kerajaan Malaysia di atas ucapan tersebut. Dalam hubungan sosial Malaysia dan Indonesia, soal pelajaran merupakan aspek yang diutamakan. Selain itu, Malaysia dan Indonesia juga bekerjasama dalam aspek pertukaran guru. Malaysia yang menghadapi masalah kekurangan guru untuk mengajar di sekolah-sekolah menengah aliran bahasa kebangsaan telah meminta kerjasama pihak Indonesia untuk menghantar guru ke Malaysia. Maklumbalas dari permintaan tersebut, pihak Indonesia mengumumkan kesediaan untuk menghantar pensyarah, guru dan juga buku teks supaya dapat meningkatkan mutu pengajaran dalam pengajian bahasa di Malaysia.

KESELAMATAN

Hubungan keselamatan antara Malaysia dan Indonesia merupakan satu hubungan baru kerana sebelum ini kedua-dua negara tidak mempunyai ikatan keselamatan sesama negara. Walau bagaimanapun, kedua-dua pihak pernah terlibat dalam konfrontasi ketenteraan akibat penubuhan Malaysia pada bulan September 1963. Pemulihan hubungan Malaysia dan Indonesia di bawah Order Baru telah menunjukkan bahawa kerjasama diperlukan antara kedua-dua jiran dalam bidang keselamatan kerana kedua-dua negara menghadapi ancaman

yang serupa iaitu ancaman komunis dan lanun pada ketika itu. Malaysia dan Indonesia perlu bekerjasama untuk menghapuskan ancaman komunis dan perlu mengadakan rundingan tentang kerjasama memantau di perairan Selat Melaka untuk menghapuskan masalah lanun dan di sempadan Borneo untuk menghapuskan masalah komunis. Sementara itu, Tunku Abdul Rahman berpendapat, dengan termeterainya perjanjian pemulihan hubungan maka ini secara langsung membawa kepada pembanterasan komunis. Bagi mengukuhkan kerjasama dengan Malaysia, pihak Indonesia mengumumkan akan mengundurkan tenteranya dari Borneo sebagai menghormati perjanjian pemulihan mulai bulan Oktober 1966. Kedua-dua negara turut bersetuju untuk menempatkan pasukan perhubungan tentera masing-masing di sepanjang sempadan Sarawak dan Kalimantan sebagai langkah awal proses kerjasama untuk menghapuskan ancaman komunis di sempadan kedua-dua negara (Abdul Bari, 2014).

Pada 10 Mac 1967, Malaysia dan Indonesia telah menandatangani Peraturan Keselamatan Kawasan Sempadan di Kuala Lumpur untuk menghadapi musuh secara bersama, iaitu ancaman komunis di sempadan Borneo. Dalam perjanjian ini, kedua-dua pihak bersetuju untuk menghapuskan ancaman lanun di Selat Melaka. Dengan adanya perjanjian ini, pasukan keselamatan kedua-dua negara mula mengadakan rondaan bersama di kawasan sempadan. Kerjasama ini adalah sama seperti kerjasama keselamatan Malaysia dan Thailand untuk menghapuskan pergerakan Parti Komunis Malaya (PKM) di sempadan Malaysia dan Thailand.

Justeru, penamatan konfrontasi telah memulihkan hubungan yang telah terputus selama lebih kurang tiga tahun. Pada 31 Ogos 1967, Pejabat Perhubungan Malaysia di Jakarta dan Pejabat Perhubungan Indonesia di Kuala Lumpur telah menjalankan semua misi diplomatik antara kedua-dua buah negara. Dengan termeterainya Perjanjian Pemulihan Persahabatan itu, satu paradigma baru telah muncul iaitu pemikiran terhadap keperluan hubungan bilateral yang lebih erat dan diterjemahkan dalam konteks yang lebih luas iaitu kerjasama ke arah mewujudkan hubungan serantau di kalangan negara-negara di Asia Tenggara. Sehubungan itu, dengan pemikiran tentang keperluan untuk diwujudkan satu kerjasama antara negara yang lebih luas, ASEAN (*Association of South East Asian Nations*) telah ditubuhkan pada 8 Ogos 1967 dalam Deklarasi Bangkok, di Bangkok. Pertubuhan ini diasaskan atas rangka yang telah dicadangkan oleh Indonesia yang dikenali sebagai *South East Asia Association For Regional Cooperation (SEARC)* (Rohani, 1989). Kini ASEAN wujud sebagai sebuah pertubuhan serantau, pertubuhan ini memberikan jaminan kepada keselamatan rantau ini dan penerusan hubungan di kalangan negara-negara ahli bagi merencanakan pertumbuhan ekonomi negara-negara sekali gus memberikan manfaat kepada ASEAN. Hubungan Malaysia dan Indonesia masa kini juga boleh ditakrifkan sebagai satu bentuk hubungan ‘memakmurkan tetangga (*prosper the neighbor*)’.

PENUTUP

Dari perspektif dasar luar negara, Malaysia akan terus melaksanakan dasar luar yang bebas, berprinsip dan pragmatik serta berasaskan nilai-nilai keamanan, kemanusiaan, keadilan dan kesaksamaan. Ianya seiring dengan teras utama dasar luar Malaysia adalah untuk melindungi kedaulatan dan kepentingan negara serta untuk menyumbang secara bermakna ke arah masyarakat dunia yang adil dan saksama melalui perhubungan diplomasi yang efektif. Dasar luar Malaysia adalah dipengaruhi dan dibentuk oleh tiga faktor utama iaitu lokasi Malaysia yang strategik di Asia Tenggara, ciri-ciri Malaysia sebagai sebuah negara perdagangan dan demografi penduduk yang unik. Prinsip asas dasar luar Malaysia ini masih kekal sejak kemerdekaan walaupun pendekatan kepada pelaksanaan dasar luar berubah berdasarkan faktor domestik dan faktor luaran semasa. Penggubalan dasar luar sentiasa berpandukan

kriteria-kriteria kredibiliti, konsistensi dan kepaduan yang telah bertindak memelihara kepentingan negara.

Dalam konteks hubungan diplomatik, bilateral Malaysia dan Indonesia adalah sangat penting dalam menghadapi arus perubahan dan persaingan politik, ekonomi dan sosial masa kini dan juga perubahan senario masa hadapan. Baik Malaysia mahupun Indonesia, kedua Negara ini sedang bergerak ke arah tahap hubungan yang positif dan ia wajar diteruskan dari masa ke semasa dalam lapangan yang pelbagai (Mohamad Rodzi *et. al.* 2013). Meskipun berlaku krisis dan ketegangan dalam sektor tertentu namun secara strukturalnya hubungan akrab antara kedua negara sudah pun berada di atas landasan yang kukuh dan sememangnya merupakan aset terpenting ke arah memperkukuhkan hubungan diplomatik antara Malaysia dan Indonesia pada masa hadapan.

RUJUKAN

- Abdul Bari Azed. (2014). Kemasukan Tenaga Kerja Indonesia ke Malaysia semasa Pemerintahan Tun Dr. Mahathir bin Mohamad dan Kini. Tesis Ph.D. UUM.
- Anuar Nik Mahmud. (2009). *Konfrontasi Malaysia-Indonesia*. Edisi kedua. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Brackman, A. (1963). *Southeast Asia's Second Front: The Power Struggle in the Malays Archipelago*. London: Frederick A Preager Publisher.
- Curtis. R., (1964). "Indonesia and Malaysia", *New Left Review*. No. 28, Nov – Dis.
- Dalton. J. B., (1967). "The Development of Malayan External Policy, 1957 – 1963". Disertasi Ph.D., University of Oxford.
- Firdausy, C. Mulya. (2001). "International Labour Migration policy and Development Strategy in Indonesia". Prosiding *International Workshop on International Migration and Structural Change in the APEC Members Economies*, JETRO, Jepun.
- Hardjono. J., (1971). *Indonesia, Land and People*. Jakarta: Gunung Agung.
- Kahin, George McT. (1982). *Kerajaan dan Politik Asia Tenggara*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Kolopaking, M.Lala, (1999). *Penghijrahan Pekerja Antarabangsa dan Pembangunan Daerah Asal di Jawa*". USM.
- Kunselan, M., (1996). *Hubungan Malaysia Indonesia*. Dewan Bahasa dan Pustaka. Percetakan Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Mohamad Rodzi Abd Razak, Abd Ghapa Harun, Zubaidah Hamzah & Azharudin Mohamed Dali. (2013). *Rekonsiliasi Hubungan Malaysia-Indonesia dalam Konteks Regionalisme Asia Tenggara* Jebat: *Malaysian Journal Of History, Politics & Strategy*, Vol. 40 (1).
- Ott, M. C. (1971). *The Source and Content of Malaysian Foreign Policy Towards Indonesia and Philippines*. Ph.D Theses: The John Hopkins University.
- Ott, Marvin C., (1972). "Foreign Policy Formulation in Malaysia", *Asian Survey*. Jil. XII. No. 3. Mac.
- Pluvier, J.M. (1965). *Confrontation: A Study of Indonesian Politics*. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Rianto, A. (1995). *"Migrasi Internasional Tenaga Kerja Indonesia: Harapan dan Kenyataan"*. Jakarta: Pusat Penelitian Unika Atma Jaya.
- Rohani Ab. Ghani., (2012) *Malaysia dan Indonesia: Kepelbagaian Sudut Pandang*. Penerbit UUM.
- Ruhanas Harun. (2006). *Malaysia's Foreign Relations: Issues and Challenges*. Kuala Lumpur: University Malaya Press.

- Soeprbo, T. B. (2002). "Recent Trends of International Migration in Indonesia". Kertas Kerja dibentangkan di *Workshop on International Migration and Labour Markets in Asia*, Tokyo, Jepun.
- Soijah Binti Likin. (2004). "Penghijrahan Dari Indonesia Ke Malaysia: Kajian Kes Tentang.
- Tate. D. J., (1977). *The Making of Modern Southeast Asia*. Jil. I. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Vlekke. B. H., (1967). *Nusantara, Sejarah Indonesia*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Waddle. J. R., (1971). *An Introduction to Southeast Asian Politics*. Sydney: John Wiley and Sons.
- West. A. J., & Rose. J., (1969). *Southeast Asia with Malaysia and Singapore*. London: University of London Press.
- Zainal Kling, (1987). "National Seminar on Southeast Asia, Gadjah Mada University, Yogyakarta. May 3 – 6. 197.